

tot i que Coromines sempre se sentí orgullós de formar part d'aquesta alta institució acadèmica del nostre país.

Coincidint amb la diada de Sant Jordi de 1980, apareixia el primer volum del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines, que l'autor mateix titllava en les pàgines prologals de ser «l'obra de tota una vida». Aquest diccionari és fonamentalment un diccionari etimològic, però no només això. El seu contingut abasta la història de la llengua, la fonètica, la dialectologia, l'onomàstica... Coromines dóna resposta a tota la nostra llengua de manera global... i personal. Sigui com sigui, juntament amb el diccionari Fabra i el diccionari Alcover-Moll, constitueix el tercer pilar en què se sustenta tota la filologia catalana moderna i marca una fita ineludible. El diccionari Coromines marca un abans i un després en la història de la filologia del nostre país.

Encara, a més, Coromines tingué les forces per tirar endavant la redacció de l'*Onomasticon Cataloniae*, que recollia l'estudi de l'etimologia de tots els noms de lloc dels Països Catalans. Una altra obra de titans que, en aquest cas, deixà enllestida, però que no veié editada completament.

Ja a les acaballes de la seva vida creà una fundació a la qual posà el nom del seu pare, la Fundació Pere Coromines, que tinc l'honor de presidir i que té la seu a punt de ser inaugurada a la població de Sant Pol de Mar, a la que fou casa d'estiu de la família Coromines. La Fundació Pere Coromines té entre els seus objectius fundacionals preservar i donar a conèixer l'obra del seu fundador, Joan Coromines. Obra que va ser moguda per un esperit que molt bé resumeix una frase de la carta que ell mateix va trametre a l'aleshores ministre de cultura espanyol, Jorge Semprún, amb motiu de l'atorgament del Premio Nacional de las Letras de 1989: «L'única nació meva i la meva única llengua, a les quals preste incondicional obediència i homenatge són la nació i la llengua catalanes».

MAX CAHNER
Universitat de Barcelona
Fundació Pere Coromines

ELS PROBLEMES TÈCNICS I LA METODOLOGIA HISTORICOLINGÜÍSTICA DELS DICCIONARIS

Quan l'aleshores professor meu de literatura catalana Max Cahner em va proposar l'any 1979 de fer d'auxiliar de Joan Coromines, jo no tenia cap més mèrit que el de ser un estudiant il·lusionat i «diligent», podríem afegir amb un somriure, de filologia catalana i, sobretot, el d'haver col·laborat amb el rector Badia i Margarit en el *Formulari administratiu aplicat especialment a la universitat*, publicat abans de l'aprovació de l'Estatut d'autonomia i, doncs, de l'oficialització del català.

No era, doncs, cap expert en diccionaris, tot i ser-ne com a aspirant a filòleg un usuari habitual. Vaig anar aclapat pel neguit a la primera trobada amb Joan Coromines i en vaig sortir engrescat i amb l'encàrrec d'ell i de Max Cahner d'ajudar-lo en unes tasques concretes. M'endua de Pineda de Mar un full on Coromines havia transcrit la seva peculiar notació fonètica cursiva, que em vaig afanyar a aprendre. La meva feina consistiria durant deu anys a organitzar, conjuntament amb l'Àngel Satué, les cèdules emmagatzemades al pis de Coromines a l'avinguda de Sarrià de Barcelona a fi d'ordenar-les segons el previsible contingut de les entrades i d'agrupar-les dins de cada article per les que recollien hipòtesis etimològiques i formes properes en altres llengües, les que aportaven testimonis de la presència dels mots en textos medievals o posteriors, les que reflectien l'ús oral d'aquells mots arreu del territori, les corresponents a derivats i compostos...

Abans de procedir a iniciar la redacció de cada una de les lletres del *Diccionari*, Joan Coromines i jo dedicàvem llargues sessions, sovint aprofitant el dia setmanal que Coromines es concedia per fer una excursió, a repassar cèdula per cèdula tots els materials, a fi d'adquirir-ne una visió completa i de fer-ne una primera digestió perquè un cop començada l'escriptura a màquina dels articles el procés es pogués dur a terme d'una manera àgil i sense interrupcions. D'altra banda, també em tocava preparar, partint del model del seu diccionari etimològic castellà, una primera relació dels mots que calia tractar sota de cada entrada i, un cop acabat l'article, elaborava un índex dels mots efectivament examinats sota les entrades amb una estructura més complexa. A més, escrivia textos breus quan Coromines m'ho demanava, l'ajudava amb l'aportació de materials que extreia de l'estudi del *Llibre de les costums de Tortosa* o d'altres fonts...

Inevitablement una ocasió com aquesta em duu a reviuire els records més personals d'aquells anys: la meva amistat amb Joan Coromines, la seva esposa i els seus germans, molt especialment l'Albert, que es va instal·lar al pis de Barcelona on l'Àngel Satué i jo treballàvem, les converses polítiques i filològiques amb Joan Coromines, els sopars frugals que compartíem a Pineda de Mar, les excursions pel Montnegre o la Vall de Boí, les lectures conjuntes de Goethe o Virgili, la fatiga i el desànim davant de la feina que a cops semblava inacabable...

Deixeu-me, però, afegir unes consideracions més tècniques sobre la feina realitzada. L'elaboració d'un diccionari etimològic podria assemblar-se a la d'una successió interminable de monografies, amb l'avantatge que molts mots no requereixen cap estudi aprofundit, llevat del de presentar les dades arreplegades en enquestes orals i buidatges de documents, perquè tenen una etimologia i una història transparents, però amb l'inconvenient que no hi pots obviar els problemes més envitricollats.

Des de l'antiguitat hi ha hagut una fascinació per la interpretació de l'origen dels mots i s'hi ha posat massa vegades més imaginació que ciència. Certament en

els darrers cent cinquanta anys l'evolució de la lingüística històrica ha estat formidable, per la minuciositat creixent dels estudis comparatius, onomasiològics i de geografia lingüística, per la definició precisa de les regles d'evolució internes de les llengües i les que anaven separant variants d'una mateixa llengua fins a fer-ne llengües diferents... La formulació de les lleis que descriuen les principals mutacions consonàntiques de les llengües germàniques (escau esmentar Rasmus Kristian Rask i Jacob Grimm) o les d'apofonia, síncope, assimilació, dissimilació, etc. que caracteritzen el llatí (recordem amb admiració Alfred Ernout, Antoine Meillet, Max Niedermann...) i les diverses llengües romàniques han anat limitant el territori de la mera intuïció en la resolució de qüestions etimològiques. Sens dubte el vigor intel·lectual, l'esforç metodològic i la capacitat interpretativa de Joan Coromines hi han fet una contribució rellevant.

En la redacció del diccionari he de confessar que m'hauria agradat que Coromines ens hagués convidat més sovint a capbussar-nos en escenaris més entreteixits davant d'etimologies evidents (per exemple fent-nos veure la procedència coincident del català i de l'alemany *alt*, amb derivacions semàntiques diferenciades de l'arrel indoeuropea *al-* 'créixer', d'on també *alumne* o *aliment*), però entenien que, sabent que aquesta informació era fàcilment localitzable, concentrés les seves energies en l'anàlisi dels casos més obscurs. Era apassionant sentir com Coromines s'endinsava sense defallir, amb totes les dades lingüístiques, geogràfiques, històriques de què disposava i amb coratge intel·lectual, pels camins de la història de mots com *pair*. Aquest esperit exigent el duu a revisar encara al suplement inclòs al darrer volum hipòtesis seves (*barraca*) o de Joseph Gulsoy (*nissaga*).

En diverses ocasions s'ha bescantat l'obra de Coromines quan acudeix amb insistència al sorotàptic i al mossàrab per plantejar hipòtesis interpretatives arriscades davant de veritables atzucacs. Comprenc les reserves i certes reaccions de desconfiança, però hi celebrava i hi celebro l'agosament de Coromines, la seva manca de conformisme i de resignació. Al capdavant que els *urnenfelder* hallstàtics eren un poble indoeuropeu força estès sembla prou clar, com ho és que alguns etimòlegs, per manca de fonts, han explicat d'una manera massa homogènia, esquemàtica i acrítica la realitat lingüística d'onades indoeuropees separades per centenars d'anys, com són les de les cultures de Hallstatt i La Tène. No sóc partidari de fes cegues en etimologia, però tampoc d'un escepticisme eixorc incapaç de plantejar-se altres escenaris que els coneguts, quan tinc, com molts, la convicció que la realitat pregrega i preromana era més complexa de com sol ser descrita. Com a Coromines em sap greu que es menyspreï el que es desconeix i, com ell, sóc dels qui creu que el risc i l'agosament poden afavorir el progrés. L'obra de Coromines mereix el nostre reconeixement pel que representa d'assaig de mapa sistemàtic i complet de la història del lèxic català, repreneu aquesta gran meravella que és el *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni M. Alcover i sobretot Fran-

cesc de B. Moll, però també per l'estímul constant que és per a recerques posteriors, que contrastin i rectificuin, quan calgui, les seves hipòtesis valentes.

CARLES DUARTE I MONTSERRAT
Filòleg i col·laborador de Joan Coromines

EN EL DESPATX DE COROMINES

Josep Carner havia dit a Tomàs Garcés: «Tinc l'honor d'haver estat, cronològicament, el primer ministerial de l'obra de Pompeu Fabra»;¹ jo, també cronològicament, vaig tenir la sort i l'honor de ser el darrer operari del despatx de Joan Coromines. En el despatx de Pineda, hi havien treballat persones eminents, com ara els professors Joseph Gulsoy, Philip D. Rasico o José Antonio Pascual. L'editor de Coromines, Max Cahner, havia passat també llargues jornades treballant amb les cèdules corominianes en el despatx de Pineda. Carles Duarte, filòleg, havia estat el secretari del lingüista, abans de jo.

La taula del despatx de Coromines i la meva estaven separades per la calaixera, el gran cedulari on el lingüista havia anat emmagatzemant el seu saber des de feina més de setanta anys: «Des de 1922, data de les primeres notes preses amb aquest objecte», diu Coromines en el primer paràgraf del prefaci del DECat.

En una carta a Fabra, datada a Mendoza, el 30 d'agost de 1944, hi trobem explicada clarament la manera de treballar de Coromines:

En aquest institut que van crear per a mi tinc materials abundants i adequats: quatre grans sales, mobiliari luxós, dos ordenances i dos auxiliars tècnics (estudiants que han acabat la carrera o es troben al darrer any) sota les meves ordres. Ells han escrit a màquina i per duplicat unes 30.000 cèdules atenint-se als senyals en llapis que jo havia posat en les fonts (encapçalament, i text comprès entre els senyals de començament i fi). [...]

He estat preparant en aquests cinc anys un diccionari etimològic castellà, però al costat de cada cèdula castellana, en feia una o dues per a l'obra catalana paral·lela i d'altres que serviran per a totes dues.

[...] Faig gestions per passar l'any que ve als Estats Units amb alguna beca científica o una càtedra que permetés de treballar, per tal d'acabar la recollida de materials per als dos diccionaris etimològics (hi ha molts llibres i col·leccions inassequibles a Amèrica del Sud).²

1. Josep CARNER (1986), *El reialme de la poesia*, ed. a cura de Núria Nardi i Iolanda Pelegrí, Barcelona, Edicions 62, p. 277.

2. Carta VII de J. C. a P. F. dins *Pompeu Fabra i Joan Coromines: La correspondència dels anys de l'exili* (1998), ed. a cura de Joan Ferrer, Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona, Fundació Pere Coromines, col·l. «Textos i Estudis», núm. 1, p. 45-47.